

Összefoglaló *Az európai oktatási szakpolitika prioritásai – Fókuszban a transzverzális készségek fejlesztése a versenyképesség növelése érdekében* című szakmai konferencia
Iskolapolitika című szekciójáról
2016. május 10. 13:30-16:00

A szekció módszertani vezetője:

Szegedi Eszter – csoportvezető, Tempus Közalapítvány, Tudásmenedzsment csoport

A szekció szakmai vezetői:

Imre Anna – korai iskolaelhagyás alcsoport delegált tagja, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet

Stéger Csilla – pedagógusképzés alcsoport delegált tagja, Oktatási Hivatal

A szekció facilitátora:

Abari-Ibolya Emese – koordinátor, Tempus Közalapítvány

A szekción 10 fő vett részt, elsősorban közigazgatási szervezetek, minisztériumok (EMMI, NGM), valamint néhány szakmai támogatást nyújtó vállalkozás képviselői.

A műhely résztvevőit a kezdettől fogva egy játékos keretbe helyeztük bele, melynek kerettörténete szerint Kollabória éves fórumán vannak jelen, ők a Nagytudású képviselők, akikről Kollabória Elöljárói tanácsokat várnak. A Ceremóniamesterek elsőként ismertették a játékos keretet, majd kiosztott kártyák alapján a résztvevők választhattak, hogy mely érdek- vagy szakmai csoport képviselőjeként vesznek részt a fórumon. Miután kiosztódtak a szerepek az Elöljárók (a school policy munkacsoport delegált képviselői) felvázolták a problémát, az ismert kutatási eredményeket és Kollabória Parlamentjének és a Bölcsék tanácsának elvárásait. A résztvevők írről írásos előterjesztést is kaptak, mely az összefoglaló *1. mellékletében* olvasható.

Ezt követően az Opera módszert alkalmazva¹ – mely kifejezetten a döntéshozást előkészítő megbeszélések bevált és az együttműködést, a mindenkinek teret adást támogató módszertan –, konkrét javaslatok megfogalmazását kértük a résztvevőktől, ezzel is erősítve a hagyományostól eltérő kooperatív munkaformák terjesztését. A munkamódszer jól működött a gyakorlatban, jelen hazai viszonyokra vonatkoztatva komolyan megfontolandó javaslatok születtek, melyet a *2. mellékletben* összegeztünk.

A műhelymunka utolsó részében ki-ki visszahelyezkedhetett saját szerepébe és egy vezetett beszélgetés során a megfogalmazott legnépszerűbb javaslatok megvalósítását támogató ösztönző és akadályozó tényezőket beszéltük át, azonosítva a felelősségi köröket, a meglévő

---

¹ Az OPERA egy igen egyszerűen alkalmazható és nagyon hatékony csoportos döntés előkészítő módszer, mely demokratikus és a résztvevők elkötelezettségét is katalizálja. A technika lényege, hogy mindenki kreatívan részese lehet a döntési folyamatnak, amelynek van egy erős és igen pozitív kulturális üzenete is: együtt hozzuk létre a megoldást. Az OPERA angol mozaik szó és a döntés-előkészítő folyamat öt fázisára utal:

O – Own thoughts (Saját gondolatok és javaslatok leírása pontokba szedve)

P – Pair (Párban egyeztetett gondolatok, 4-5 javaslat pontokba szedve)

E – Explaining (A javaslatok elmagyarázása a többieknek flipchart tábla használatával)

R – Ranking (A javaslatok rangsorolása)

A – Arranging (A javaslatok elrendezése)

és szükséges erőforrásokat és a további együttműködési területeket. A javaslatok ilyen módon való feldolgozásának rövid leírását a *3. melléklet* tartalmazza.

Összegzésül elmondható, hogy a szekció elérte kitűzött célját: a résztvevők nem csak megismerték, de közösen gondolkodtak az Európai Unió ajánlásairól a korai iskolaelhagyás és a pedagógusképzés területén. A magyarországi kihívások megoldásában valós hozzájárulást jelenthet a megfogalmazott javaslatok megfontolása.

1. melléklet – A keretjáték leírása és szakmai háttér információk

Irányelvek a „Kollaboratív Fórum” éves szakmai tanácskozásához

(Fiktív feladat²)

Many years later in a galaxy far far away which is named Collaboria...

Kollabória oktatási és képzési rendszerei egész életükben kiváló lehetőségeket biztosítanak a birodalom lakói számára. Ennek ellenére az aspiránsok több mint tíz százaléka megfelelő végzettség nélkül kerül ki az iskolából, az ifjú titánok kevesebb, mint negyven százaléka szerez felsőfokú képzettséget, és a beérett fejűek húsz százaléka alacsony szintű írás-olvasási és számolási képességekkel rendelkezik.

Mindez azt mutatja, hogy még mindig sok a tennivaló annak érdekében, hogy oktatási rendszereink a kollabo-aspiránsokat megfelelően készítsék fel a munkaerőpiacra és a társadalomba való beilleszkedésre. A közös kihívásokkal, sikeres reformokkal és jó példákkal kapcsolatos ismeretek Nagytudásúak közötti megosztása felbecsülhetetlenül értékes. A Kollaboratív Fórum pedig a szakpolitikai tanulás legfontosabb együttműködési színtere.

Tekintettel a korai iskolaelhagyók 11% körül stagnáló arányára, Kollabória soros elnöksége kezdeményezi a Nagytudásúak szélesebb körű bevonását a probléma mérséklését célzó intézkedések haladéktalan kidolgozásába. A korai iskolaelhagyás sokoldalú probléma, amely árnyalt megközelítést igényel, olyan megoldásokat, amelyben az érdekelt felek, szakemberek és szolgáltatók széles köre részt vesz. Hangsúlyozott cél, hogy a képviselt szakmai- és érdekcsoportok problémái egyaránt felszínre kerüljenek és többféle megközelítésnek is teret engedve sokszínű szempontokat adjanak a probléma megértéséhez és csökkentéséhez.

Ezért a Nagytudású képviselőket arra kérjük, hogy az egyes érdekelt felek saját szempontjait figyelembe véve alakítsák ki álláspontjukat a Kollaboratív Fórum éves konferenciáján, tegyenek javaslatot, hogy mely pontokon javítható a szabályozási környezet vagy a szakmai szolgáltatási rendszer, hol szükséges fejleszteni az irányítási mechanizmusokat, az oktatási, egészségügyi és szociális ellátásokat, valamint a szakemberek – elsősorban tanárok, tanárképzők és iskolavezetők, valamint a társszakmákban dolgozók – kompetenciáit, képzési rendszerét.

Az előttünk álló kihívás, hogy a problémakör átvizsgálása után a Fórum adaptálható szakpolitikai, illetve szervezetek és szakemberek közti együttműködésekre vonatkozó javaslatokat fogalmazzon meg. Kollabória irányítói a nyomon követhetőségre, a folyamatos visszajelzésre, az adaptív és fenntartható szemléletre, a helyi szintű megoldások ösztönzésére, valamint az érintettségen alapuló bevonódásra és a partnerekkel való együttműködésre, mint legfontosabb alapelvek figyelembe vételére különös hangsúllyal hívják fel a figyelmet.

---

² A fiktív feladatban használt szövegek nagymértékben támaszkodnak az ET2020 munkacsoportok eredményeit összefoglaló alábbi – az Európai Bizottság Oktatási- és Kulturális Főigazgatósága által kiadott, az OFI és a TKA gondozásában lefordított – záródokumentumokra:

- Oktatás és Képzés 2020: Válogatás a Munkacsoportok legfontosabb eredményeiből 2014-2015
- Iskolai irányelv: Átfogó iskolai megközelítés a korai iskolaelhagyás megelőzésére
- Iskolai irányelv: A szakmai karrieren átívelő perspektíva kialakítása , A pedagógusképzés fejlesztési politikáinak útmutatója

KOLLABÓRIA PARLAMENTJÉNEK ÉS A BÖLCSEK TANÁCSÁNAK KÖVETKEZTETÉSEI (3,14/3014/KB)

(Szakmailag a legkevésbé sem tekintendő fikciónak, az alábbi megállapítások a School Policy munkacsoport korai iskolaelhagyással és tanárképzéssel foglalkozó két alcsoportjának hivatalos záródokumentumaiban is közzétett eredményeit szintetizálják)

I. A PROBLÉMA HÁTTERE, KUTATÁSI EREDMÉNYEK

(1)	A korai iskolaelhagyás gyakran szorosan összefonódó személyes, társadalmi, gazdasági, oktatási és családi tényezők következménye, mely halmozódó hátrányokhoz vezet. A kutatások kimutatták, hogy a szülők társadalmi-gazdasági státusza és iskolai végzettsége a korai iskolaelhagyás egyik legerősebb meghatározó tényezője.
(2)	Számos esetben a korai iskolaelhagyás oka az egyre nagyobb mértékű távolodás az oktatástól és a tanulástól, mely a korai évekhez köthető rossz tanulmányi eredményekkel áll kapcsolatban. Az iskola döntő szerepet játszik a korai iskolaelhagyás megelőzésében, elszigetelten azonban nem működhet, mivel iskolán kívüli tényezők is befolyásolják a tanulók iskola iránti elkötelezettségét és sikerét.
(3)	Az oktatási és képzési rendszereink bizonyos jellemzői súlyosbíthatják az oktatási hátrányokat, és újabb akadályokat emelhetnek a nehézséggel küzdő tanulók útjába. A kutatások kimutatták, hogy azok a rendszerek, amelyeket évismétlés, a gyermekek korai, képesség szerinti elkülönítése az oktatási rendszeren belül, a tanulók elégtelen támogatása, a minőségi szakoktatás és képzés hiánya, a kisgyermekkorai oktatás és ellátás korlátozott biztosítása jellemez, fokozott társadalmi egyenlőtlenségeket idéznek elő az iskolai eredmények és a végzettségek tekintetében.
(4)	Iskolai szinten az intézményi és osztálytermi gyakorlat, tanári attitűd és oktatási stílus is befolyásolja a gyermekek és fiatalok motiváltságát és oktatás iránti elkötelezettségét: kedvezőtlen iskolai légkör, tanulóközpontúság hiánya, az oktatási hátrányok nem megfelelő tudatosítása, erőszak és iskolai zaklatás, kedvezőtlen tanár-diák kapcsolat, irrelevánsnak érzékelt tanítási módszerek és tantervek, az alacsony iskolai elvárások: többek között ezek is olyan tényezők, amelyek hozzájárulhatnak az iskola idő előtti elhagyásához
(5)	A szülői részvétel döntő fontosságú az oktatás sikerében: az ösztönző otthoni környezet és a szülői részvétel döntő fontosságú a gyermek tanulási, kognitív, társadalmi és érzelmi fejlődésében.
(6)	A korai iskolaelhagyás és a társadalmi kirekesztődés megelőzésének leghatékonyabb módja a vonzó és releváns tanterv, az elkötelezett és motiválni képes pedagógusok. Az eredményes pedagógus gondolkodásmódjának és alkalmazott gyakorlati megközelítésének alapja a reflexió és a folyamatos szakmai fejlődés.
(7)	A kreatív és önreflexív pedagógusszakma létrehozásához a sikeres szakpolitikák olyan intézkedésekkel járulnak hozzá, melyek támogatják a pedagógusokat abban, hogy tanulásuk és gyakorlati munkájuk során felhasználják a legfrissebb kutatási eredményeket. Ennek alapjait a pedagógusképzés teremti meg, a szakpolitikai intézkedések pedig az innovációs kultúra elterjedését támogathatják az iskolákban, biztosítva, hogy az iskolák kapcsolatokat ápoljanak az egyetemekkel és egyéb, a tanítási gyakorlat tudományos alapokon álló fejlesztését támogató szervezetekkel.

II. MEGVALÓSÍTANDÓ IRÁNYELVEK

(A)	Az iskolákat fel kell készíteni arra, hogy kidolgozzák és a gyakorlatban megvalósítsák az „ átfogó iskolai megközelítést ”, melyben a teljes iskolai közösség (iskolavezetők, oktatók és egyéb iskolai alkalmazottak, tanulók, szülők és családok) részt vesz egy összetartó, kollektív és együttműködő cselekvési programban, szoros együttműködésben a külső érdekelt felekkel, valamint a tágabb értelemben vett helyi közösséggel.
(B)	Speciális támogatást igényelnek azok az iskolák, ahol magas a lemorzsolódás aránya , vagy olyan környezetben működnek, ahol erős a társadalmi-gazdasági kirekesztettség. A probléma csökkentésében elsődleges szerepe van a prevenciónak, amit jól támogathat a korai jelzőrendszer kiépítése.
(C)	A pedagógusszakmát egységes kontinuumként kell felfogni, amelyben öt, egymással összefüggő nézőpont egyesül: a pedagógusok tanulási szükségleteinek kielégítése; a támogatási rendszerek; az életpálya-modellek; a kompetenciaszintek szerveződése; és az iskolai kultúra hatása. A döntéshozók számára a legfontosabb kihívás az egyes elemek összekapcsolása, folytonosságának, koherenciájának biztosítása, annak megteremtése, hogy sima legyen az átmenet a pedagógusképzéstől az életpálya végéig húzódó szakaszok között (e három szakasz (1) pedagógusképzés, (2) bevezető támogatás, gyakornoki szakasz, (3) folyamatos szakmai fejlődés, pedagógus-továbbképzés).
(D)	A jövő pedagógusait fel kell készíteni az együttműködésen alapuló tanulásra , melyhez az oktatáspolitikának és a szakmai szereplőknek biztosítani kell, hogy a pedagógusképzés pozitív hozzáállást fejlesszen ki a szakmai dialógusok, a megosztás az együttműködésben való kritikai gondolkodás és az egymástól tanulás vonatkozásában. A képzésben és a továbbképzésben működő pedagógusképzőknek maguknak kell modellezni az együttműködést a képzés folyamán.
(E)	A pedagógusképzés rendszerét meghatározó intézményes keretektől, a képzést nyújtók autonómiájától, az irányítási folyamatokban domináló centralizált vagy decentralizált szabályozási elemektől függetlenül az együttműködésnek van létjogosultsága. Az oktatáspolitikának biztosítani kell, hogy a pedagógusképzők és az iskolavezetők rendelkezzenek a környezetükben levő társadalmi partnerekkel, szervezetekkel, intézményekkel és más iskolákkal való szoros együttműködés kialakításához és fenntartásához szükséges szabadsággal és forrásokkal .

III. KIHÍVÁSOK A NAGYTUDÁSÚAK KÖZÖSSÉGEI SZÁMÁRA

a)	Átfogó iskolai megközelítés keretében a teljes iskolai közösség vegyen részt egy összetartó, kollektív és együttműködő cselekvési programban, szoros együttműködésben a külső érdekelt felekkel, valamint a tágabb értelemben vett helyi közösséggel.
b)	Minden gyermek és fiatal számára biztosítani kell az egyenlő esélyt a jó minőségű és befogadó oktatásban való részvételhez és az ezek által nyújtott lehetőségekkel való éléshez. Elő kell mozdítani a pozitív iskolai kultúrát, a csapatmunkát és az együttműködés gyakorlatát az iskolai közösségen belül.
c)	Az oktatási sikerek biztosítása, illetve a korai iskolaelhagyás megelőzése érdekében az iskolai szereplőket és az egyéb érdekelt feleket is közös platformra kell hozni. A tervezési folyamatokba be kell vonni a teljes iskolai közösséget, az érdekelt feleket, több szakterületet átfogó szakmai csoportokat, a helyi külső szolgáltatókat, a szülőket és a családokat.
d)	Az iskolafejlesztési folyamatoknak foglalkozni kell olyan célkitűzésekkel is, amelyek a korai iskolaelhagyás mögött meghúzódó tényezőkre összpontosítanak.
e)	Forrásokat kell biztosítani az iskolavezetők, pedagógusok és egyéb iskolai dolgozók szakmai fejlődéséhez, a korai iskola-elhagyási folyamat megismertetése és a megelőzéshez szükséges kompetenciák kialakítása érdekében.
f)	Az oktatás középpontjába a tanulókat és igényeik sokféleségét kell helyezni. Biztosítani kell a tanulók számára, hogy aktív szereplői lehessenek saját képzésüknek, és hogy megfelelő támogatás és szolgáltatási rendszer vegye körül őket.
g)	Az oktatás a szülők és az iskola közös felelőssége, melyet a két fél közötti kölcsönös bizalomra épülő kapcsolatra és együttműködésre kell alapozni. Az iskola vezetésének és pedagógusainak keresni kell a szülők iskolai életbe való bevonási lehetőségét, építeni kell a szülők javaslataira.
h)	A pedagógusok legyenek képesek a folyamatos szakmai fejlődés során saját szükségleteik felmérésére. Ezzel párhuzamosan a pedagógusok fejlődését a kontinuum egészében ösztönözni kívánó szakpolitika ismerje el mind a formális, mind az informális és nem formális tanulási formákat, melyekbe beletartozik a csoportos tanulás, a kísérleti tevékenységek és a tanárok közötti tapasztalatcsere is.
i)	Az együttműködésen alapuló tanulás szélesebb körű bevezetését célzó jó kapcsolatok, partneri viszonyok kialakítása kulcsfontosságú kihívás, melyhez mély változásokra lehet szükség: az együttműködésen alapuló tanulást bele kell illeszteni az oktatási rendszer kontextusába, illetve ki kell dolgozni az elérhető konkrét tanulási célkitűzéseket.

A képviselők összetétele:

- Tanárok Nagytudású Képviselője
- Osztályfőnökök Nagytudású Képviselője
- Iskolavezetők Nagytudású Képviselője
- Pedagógusképzők Nagytudású Képviselője
- Szülők Nagytudású Képviselője
- Iskolapszichológusok Nagytudású Képviselője
- Szociális munkások Nagytudású Képviselője
- Pályatanácsadók Nagytudású Képviselője
- Ifjúsági Szakemberek Nagytudású Képviselője
- Gyógypedagógusok és Terapeuták Nagytudású Képviselője
- Gyermekvédelmi Szervezetek Nagytudású Képviselője
- Családsegítő Szervezetek Nagytudású Képviselője
- Rendőrség és Bűnmegelőzés Nagytudású Képviselője
- Pedagógus Szakszervezetek Nagytudású Képviselője
- Civil Segítők Nagytudású Képviselője
- Közösségépítők és Sportszervezetek Nagytudású Képviselője
- Kulturális Szervezetek Nagytudású Képviselője
- Oktatáspolitikai Döntéshozók Nagytudású Képviselője
- Finanszírozásért Felelős Döntéshozók Nagytudású Képviselője

2. melléklet – A Képviselek javaslatai

1. SZÜLŐK ÉS TANÁROK

- a) Rendkívüli rendezvény (tanévenként kétszer → tematikus nap)
  - Tevékenyen bevonva a szülőket, tanárokat, diákokat (közösséghez igazítva).
  - Pl. táncház, főzés, stb.
- b) Az iskolai kultúra kulcsa az intézményvezető
  - Képzéssel képessé tenni, hogy tudjon motiválni
  - Vezetői pályázat, pályáztatás szabályai
- c) Kevesebb lexikális tudást az iskolában
  - Érettségi vizsgák kereteiben csökkenteni
  - Digitális korszak
- d) Helyi igényekhez igazodó, célzott pedagógiai képzések (iskolában)
- e) Segítő szakemberek számának növelése képzésekkel (pl. logopédusok, gyógypedagógusok, pszichológusok)

2. OSZTÁLYFŐNÖKÖK

- a) Együtműködési lehetőség teremtése
  - szülő–pedagógus (pl. önkéntesek)
  - pedagógus–pedagógus (egy osztályban tanítók)
  - szülő–diák–tanár hármasa (pl. értekezlet)
- b) Online fórum
- c) Peer learning (tanárok között, iskolán belül)
- d) Folyamatos szakmai fejlődés (lifelong learning – a pedagógusokat fel kell készíteni erre)
- e) Fejlesztés központú, fejlesztő értékelés mind a pedagógusok, mind a diákok számára

3. ISKOLAVEZETŐK

- a) Tudásmegosztás, közös gondolkodás fórumainak kialakítása
- b) Együtműködésen alapuló bizalmi iskolai légkör kialakításához szükséges értékek és kompetenciák meghatározása
- c) Intézményi önértékelés + fejlesztési prioritások meghatározása
- d) Pedagógus kompetenciák folyamatos mérése, nyomon követése, ehhez kapcsolódó képzési rendszer/stratégia kialakítása, egymástól tanulás, jó gyakorlatok.
- e) Intézmény tágabb környezetével való együtműködés különös tekintettel a korai iskolaelhagyás ellensúlyozására → helyi szereplők definiálása

4. PEDAGÓGUSKÉPZŐK

- a) Peer group mentoring: olyan csoportok egy pedagógusképzőn belül, akik különböző területeket képviselve azért felelősek, hogy a pedagógusképzésben fejlesztésre kerüljenek az együtműködési készségek.
- b) Az oktatás minden szintjén napi szinten legyenek együtműködésben végrehajtott tevékenységek. 2020-ig legyen rögzítve ezek aránya (pl.: több oktató közös munkája / együtműködési munkaformák)

- c) Állandó együttműködési fórum: a képzés, a bevezető szakasz és a továbbképzés koherenciájának megteremtésére javaslatok.
- d) Olyan projektek támogatása hallgatók körében, melyekben a hallgatók gyakorló pedagógusok számára közvetítik a legújabb neveléstudományi eredményeket, akik a gyakorlati kontextus megértésében támogatják a hallgatókat.
- e) Országos online tudásbázis: minden, ami pedagógusképzés, továbbképzés, informális tanulási forma, szakmai tanulási lehetőségek, fórumok, projektek.

5. TÁRSSZAKMÁK (iskolapszichológusok, szociális munkások, gyógypedagógusok és terapeuták)

Rendszer szint

- a) Jogszabályok összehangolása legyen kötelező országos és területi szinteken is (szociális – oktatási – egészségügyi)
- b) Figyelembe venni a gyerekek korosztályi sajátosságait, fejlettségi szintjét a tanterv kidolgozásában
- c) Korai jelzőrendszer jogi keretei (érzékeny, személyes adatok megosztása oktatási és szociális terület közt)

Iskolai szint

- d) Legyen iskolánként egy iskolapszichológus, és legyen gyermekvédelmi felelős az iskolától függetlenül, megfelelő szakmai felkészültséggel

Pedagógus szint

- e) Pedagógiai alap- és továbbképzésben legyen több
  - pszichológiai tanulmány (erősebben gyakorlatorientált)
  - önismeret
  - szociális és ifjúságvédelmi (gyakorlati) ismeretek
  - pozitív, diákközpontú, motiváló, differenciált pedagógia
- f) Pedagógusok iskolai szintű pszichológiai mentorálása

6. PÁLYATANÁCSADÓK ÉS CIVIL SEGÍTŐK

- a) Gyakorlati ötletbörze
  - Informális, nem formális tanulási módszerek elsajátítása, gyakorlása tanároknak (egymástól, külsős civilektől tanulás)
  - Együttműködésre épülő módszerek
- b) Iskolán kívüli rendezvények, programok
  - Informális találkozási lehetőségek (diák–diák, diák–tanár, tanár–tanár, tanár–szülő)
  - Külső szakemberekkel, civilekkel
- c) Informális tanulás
  - Tanórán kívüli együttműködések
  - Tanulási együttműködési stratégiák elsajátítása informális, nem formális keretek között
  - Diák, szülő
- d) Konfliktuskezelő tréning
  - Iskolán belül
  - Tanárok, munkatársak

3. melléklet – A legnépszerűbb javaslatok megbeszélése

Legnépszerűbb javaslatok	Ösztönzők, meglévő feltételek	Akadályozó tényezők	Erőforrások és felelősök, szabályozási környezet	Kapcsolódó más szakmai területek
<i>Fejlesztő értékelés alkalmazása mind a pedagógusok, mind a diákok számára.</i>	elhivatott pedagógusok, pozitívumok, sikerek feltöltődésre lehetőség	akik nem valók a pályára szelekció hiánya	nem feltétlenül pénzihiány Erasmus+	pedagógusképzés
<i>Segítő szakemberek számának növelése már a képzésekben is (logopédia, gyógypedagógia, pszichológia...).</i>	igény van a képzésre	nincs elég képzési program, képzőhely / egyéni szintű gyakorlatorientált képzés, nincs elég képző kapacitás	jogszabályi változás, több státusz legyen biztosítva Erasmus+	pedagógusképzés legyenek közös tárgyak
<i>Intézmény tágabb környezetének bevonása, különös tekintettel a korai iskolaelhagyás ellensúlyozására, helyi szereplők definiálása.</i>	vezetés attitűdje jó példák, minta	vezetés attitűdje nincs kontroll mechanizmus a rendszerben pedagógusok attitűdje	intézményi feltételek megteremtése, a gyakorlatban a meglévő jogi szabályozás betartatása Erasmus+	szülő diák tanár
<i>Korai jelzőrendszer jogi keretei, szakmai protokolljai (adatkezelés, szociális és oktatási terület között)</i>	pontos célmegjelölés és indikátorok meghatározása	együttműködések hiánya	jogi keretek az ágazatközi együttműködésekre Erasmus+	
Általános mindegyikhez elhangzott			mérhető, valóban pozitív hatású programok finanszírozása nemzetközi progamtapasztalatokra építés	